

แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนส่งเสริม
 อาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง¹
 Sustainable Development Approaches for Community Enterprises:
 A Case Study of the Thap Ma Stingless Bee Farming Community
 Enterprise, Thap Ma Subdistrict, Mueang Rayong District,
 Rayong Province

นางสาวนวนาด วงศ์บุปผา²

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤษฎา พรหมเวท³

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน 2) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษาจากการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสนทนากลุ่มย่อยเกี่ยวกับการแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืนจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญจำนวน 12 คน ซึ่งประกอบไปด้วยคณะกรรมการของวิสาหกิจชุมชนผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ ผู้แทนหน่วยงานภาคเอกชน ผู้นำชุมชนและคนในชุมชนตำบลทับมา

ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง มีแนวทางการดำเนินงานที่ส่งผลให้เกิดแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน 8 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. ด้านการผลิต กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีการผลิตน้ำผึ้งชันโรงที่มีคุณภาพ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการผลิตที่เหมาะสม ซึ่งส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ตอบโจทย์ตลาดด้านสุขภาพ
2. ด้านการตลาด ได้พัฒนากลยุทธ์การตลาดทั้งช่องทางออนไลน์และออฟไลน์ รวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรมแสดงสินค้า ซึ่งช่วยให้เกิดการรับรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ในชุมชนและขยายฐานลูกค้า
3. ด้านบริหารจัดการ
  - ด้านระบบเงิน กลุ่มสามารถระดมทุนจากสมาชิกเพื่อใช้ในการดำเนินงาน โดยมีการจัดการเงินทุนที่โปร่งใส
  - ด้านระบบงาน มีการมอบหมายหน้าที่อย่างชัดเจนตามความถนัดของสมาชิก
  - ด้านระบบบุคลากร กลุ่มมีการพัฒนาความสามารถของสมาชิกผ่านการฝึกอบรม

คำสำคัญ : วิสาหกิจชุมชน , การพัฒนาอย่างยั่งยืน

¹ บทความเรียงจากการค้นคว้าอิสระเรื่อง แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง

² นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

³ อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ

4. ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรม ส่งผลให้มีความรับผิดชอบร่วมกันและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในกลุ่ม

5. ด้านผู้นำ ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และความสามารถช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้กับสมาชิก ส่งผลให้กลุ่มมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

6. ด้านแรงงาน สมาชิกมีความสามารถในการผลิตน้ำผึ้งและผลิตภัณฑ์แปรรูป ทำให้กลุ่มมีศักยภาพเพิ่มขึ้น

7. ด้านการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก การสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอกช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพในการดำเนินงานของกลุ่ม

8. ด้านข้อมูลข่าวสาร มีการใช้กลุ่มไลน์และสื่อสารออนไลน์ในการติดต่อกันระหว่างสมาชิก ทำให้ข้อมูลการดำเนินงานแลกเปลี่ยนได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาพบว่า การสนับสนุนที่เกิดจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้มีความยั่งยืน ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและการตลาด แต่ยังส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสร้างความเข้าใจในเรื่องสนับสนุนการพัฒนาชุมชนที่ตรงตามแนวทาง SDGs เช่น SDG 3 (สุขภาพและความปลอดภัย), SDG 8 (การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ), และ SDG 15 (การรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ) โดยรวมแล้ว การศึกษานี้มีความมุ่งหวังที่จะเป็นแนวทางให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ ในการพัฒนาศักยภาพและความยั่งยืนในอนาคต

Abstract

This study aims to explore the sustainable development approaches of the Community Enterprise for Stingless Bee Farming in Thapma, Muang Rayong District, Rayong Province. The research focuses on analyzing the roles and support from both government and private sectors that lead to sustainable community enterprise development. The goal is to provide insights that can help achieve Sustainable Development Goals (SDGs). The research utilized qualitative research methodologies, conducting in-depth interviews and focus group discussions with 12 key informants, including members and committee members of the community enterprise, representatives from government agencies, private sector representatives, community leaders, and local residents of Thapma subdistrict.

The study found that the operations of the Community Enterprise for Stingless Bee Farming in Thapma demonstrate a sustainable development framework across eight essential aspects:

1. **Production Aspect** The community enterprise produces high-quality honey from stingless bees using local wisdom and appropriate production processes, making the products appealing to the health market.

2. **Marketing Aspect** Strategies have been developed to market products through both online and offline channels, along with participation in product showcase events. This interaction has increased product awareness within the community and expanded the customer base.

3. **Management Aspect**

- **Financial System** The group can mobilize funds from its members for operational use while maintaining transparent financial management.

- **Operational System** Clear job assignments based on the members' strengths contribute to efficient operations.

- **Human Resource System** The group enhances the capabilities of its members through training programs.

4. **Member Participation** All members are involved in decision-making and activities, fostering shared responsibility and unity within the group.

5. **Leadership Aspect** Strong leadership provides vision and inspires members, leading to continuous group development.

6. **Labor Aspect** Members have the ability to produce honey and processed products, increasing the group's overall potential.

7. **External Interaction** Building networks with external organizations enhances the efficiency of the group's operations.

8. **Information and Communication** The use of messaging groups (e.g., LINE) and online communication allows for rapid and effective information exchange among members.

The findings indicate that support from government and private agencies plays a crucial role in driving the sustainable development of the community enterprise. This support not only enhances production and marketing efficiency but also promotes sustainable development in the social, economic, and environmental spheres. This includes fostering an understanding of community development support aligned with various SDGs, such as SDG 3 (health and well-being), SDG 8 (sustained economic growth), and SDG 15 (biodiversity conservation).

Overall, this study aims to serve as a guideline for other community enterprises in enhancing their potential and achieving sustainability in the future.

Keyword : Community Enterprise, Sustainable Development

บทนำ

ปัจจุบันหลายประเทศมุ่งเน้นการดำเนินนโยบายด้านการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับฐานราก เพื่อให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นและหลุดพ้นจากความยากจน โดยอาจใช้รูปแบบวิสาหกิจชุมชน (Community enterprise) วิสาหกิจเพื่อสังคม (Social enterprise) ซึ่งมีเป้าหมายในการสร้างผลกำไร หรือผลประกอบการเพื่อสังคม โดยใช้รูปแบบการทำงานเชิงธุรกิจ เพื่อเชื่อมโยงภาคธุรกิจ และภาคสังคมเข้าด้วยกัน ทั้งนี้การพัฒนาเศรษฐกิจในระดับฐานรากยังถือเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals-SDGs) ขององค์การสหประชาชาติที่กำหนดเป้าหมายสำคัญประการหนึ่ง คือมุ่งขจัดความยากจนทุกรูปแบบ

ประเทศไทยมีการดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ในหลายพื้นที่ซึ่งอาจดำเนินการในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน กลุ่มในชุมชน หรือรูปแบบอื่นๆ มีการจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในหลายด้าน ทางด้านการส่งเสริมอุตสาหกรรมในชุมชน การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน และการส่งเสริมเกษตรแปรรูปโดยชุมชน ภาครัฐพยายามขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากผ่านนโยบายและยุทธศาสตร์ต่างๆ โดยเฉพาะยุทธศาสตร์ที่ 4 ของยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี ซึ่งกำหนดประเด็นด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาค โดยกำหนดไว้ในประเด็นที่ 4.1 เรื่องการลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมในทุกมิติ ซึ่งจะต้องมีการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจฐานราก โดยเน้นระบบการจัดการตนเองของเกษตรกร และมีกลไกในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากเพื่อให้เกษตรกรเข้าถึงฐานทรัพยากร เพื่อช่วยให้การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนของไทยสามารถขับเคลื่อนผ่านนโยบายของภาครัฐและเสริมขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการผลิต การตลาด การจำหน่ายสินค้า และบริการของวิสาหกิจชุมชน ผู้ประกอบการ และชุมชนให้มีความเข้มแข็งและเติบโตยิ่งขึ้น (กาญจนา รอดแก้ว , ฤกษ์ศักดิ์ เสนานุช และ วรรณรงค์ จันใด , 2563 : น. 1)

การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่มีการบูรณาการการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จึงเป็นการให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพมากกว่าการคำนึงถึงแต่เพียงการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวที่มักเน้นความเจริญด้านวัตถุ เป็นการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน และต้องสร้างโลกและสังคมให้เข้มแข็ง น่ายุ่ โดยคำนึงถึงการใช้และการรักษาสิ่งแวดล้อม สร้างความเท่าเทียมและยุติธรรมในสังคม รวมทั้งผนึกกำลังและสร้างการมีส่วนร่วมในระดับต่าง ๆ เพื่อนำพาการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืน

วิสาหกิจชุมชน (Community Enterprise) หมายถึง กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะป็นนิติบุคคลในรูปแบบใด หรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน กล่าวคือ การประกอบการเพื่อจัดการ “ทุนของชุมชน” อย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน , 2548 : น.35) โดย “ทุนของชุมชน” หมายถึง เงินทุน รวมถึงทรัพยากร ผลิตผล ความรู้ ภูมิปัญญา ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม วิสาหกิจชุมชนเป็นการดำเนินกิจกรรมเชิงธุรกิจขนาดเล็กที่ดำเนินการร่วมกับแบบกิจกรรมรวมหมู่โดยสมาชิกชุมชนใดชุมชนหนึ่ง กิจกรรมที่ดำเนินการมักคิดค้นขึ้นมาในแต่ละชุมชนแล้วนำมาพัฒนาต่อยอด ขยายกิจการทั้งในด้านการผลิตและการตลาดเพื่อยกระดับการพึ่งตนเอง และเพิ่มรายได้ให้แก่คนในชุมชน การผลิตเพื่อกินเพื่อใช้หรือเศรษฐกิจชุมชน จึงเป็นลักษณะของความพอเพียงสำหรับชุมชนที่เห็นทางออกในการแก้ไขปัญหาอย่างหนึ่งนในสังคมยุคปัจจุบัน

วิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง มีจุดเริ่มต้นมาจากคุณประไพ ศชรินทร์ มีความสนใจในการประกอบอาชีพในช่วงหลังการเกษียณอายุข้าราชการที่จะทำให้ผู้สูงวัยไม่เหงา สามารถสร้างประโยชน์กับชุมชนและมีงานทำที่เสริมรายได้ จึงคิดหา

อาชีพที่ผู้สูงวัยทำได้ ไม่เหน็ดเหนื่อยไปและอยู่กับธรรมชาติ ลดการใช้สารเคมี พบว่าการเลี้ยงชันโรงเป็นอาชีพที่น่าสนใจ ปัจจุบันวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมามีรายได้จากการรับซื้อน้ำผึ้งชันโรงจากสมาชิกแล้วนำมาแปรรูป ส่วนรังของชันโรงมีส่วนชันหรือ PROPOLIS เหลือทิ้งจากกระบวนการเก็บน้ำผึ้งจำนวนมาก จึงนำมาสกัดเป็น Active Ingredient (สารสกัดตัวยาสำคัญ) เป็นสารสกัดจากธรรมชาติ 100% (100% Natural extract) รายได้จากการขายกล่องเลี้ยงชันโรง กล่องพร้อมเลี้ยงชันโรงซึ่งมีแม่พันธุ์ผึ้งงานพร้อมเลี้ยง น้ำผึ้งชันโรง และผลิตภัณฑ์แปรรูป การดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง การพึ่งพาอาศัยกันระหว่างชุมชนและอุตสาหกรรม ตามแนวคิดเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ เชื่อมโยงเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเป็นมูลเหตุจูงใจให้ต้องการศึกษาแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง เพื่อจะได้นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนได้นำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนให้มีประสิทธิภาพ อันจะสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบการดำเนินการของวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง
2. ทำให้ทราบแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน
3. สามารถเสนอแนวทางการพัฒนาและนำข้อมูลที่ได้ไปเผยแพร่เพื่อเป็นแนวทางให้กลุ่มอื่น ๆ นำไปพัฒนาท้องถิ่นในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืนในท้องถิ่นของตนเอง

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาขอบเขตของงานวิจัยนี้จะมุ่งเน้นการศึกษาแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง เพื่อทำความเข้าใจถึงการดำเนินการ และ แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ทั้งหมด ประเด็นดังต่อไปนี้ ประเด็นที่หนึ่ง ปัจจัยที่ส่งผลต่อแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน 8 ด้าน ดังนี้ 1. ด้านการผลิต 2. ด้านการตลาด 3. ด้านบริหารจัดการ (ด้านระบบเงิน,ด้านระบบงาน,ด้านระบบบุคลากร) 4. ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก 5. ด้านผู้นำ 6. ด้านแรงงาน 7. ด้านการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก 8. ด้านข้อมูลข่าวสาร ประเด็นที่สอง แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน 3 มิติ ดังนี้ 1. มิติด้านสังคม 2. มิติด้านเศรษฐกิจ 3. มิติด้านสิ่งแวดล้อม

ขอบเขตด้านพื้นที่ วิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง

ขอบเขตด้านระยะเวลา เดือนกันยายน - เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2567

ขอบเขตผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐที่ให้การสนับสนุน 1 คน ได้แก่ เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอที่รับผิดชอบงานวิสาหกิจชุมชน
2. ผู้แทนภาคเอกชนที่ให้การสนับสนุน 1 ท่าน ได้แก่ เจ้าหน้าที่กองทุนไฟฟ้าเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง
3. ผู้นำชุมชนและคนในชุมชนตำบลทับมา จำนวน 3 ท่าน
4. คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจ 7 คน

นิยามศัพท์

วิสาหกิจชุมชน หมายถึง กิจการของชุมชน ตำบลทับมา อำเภอเมือง จังหวัดระยอง เกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือการอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็คนติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้ และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน

การพัฒนาอย่างยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่มุ่งเน้นการสร้างความสุขใน 3 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการพัฒนาทุกมิติมีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกัน

ทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน

ความหมายของวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชน เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน เป็นการประกอบการบนพื้นฐานการใช้ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน อย่างรู้คุณค่า เพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน โดยมุ่งประโยชน์ทางสังคมแก่ชุมชนมากกว่า การแสวงหากำไรสูงสุด มุ่งต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบ การมีสุขภาพอนามัยและคุณภาพชีวิตของชุมชน และมุ่งต่อการรักษาระบบนิเวศของสังคมโดยรวม

แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เป็นกระบวนการดำเนินงานที่เน้นในเรื่อง การปรับวิถีคิดของชุมชนแบบพึ่งพาทันทีนอกมาพึ่งพาตนเอง โดยเชื่อมโยงบูรณาการกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ในที่สุด โดยหลักการของวิสาหกิจชุมชน คือ มีการเรียนรู้เป็นหัวใจ และมีการพึ่งตนเองเป็นเป้าหมาย

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน

วิทยา (2547) อธิบายว่า ปัจจัยที่ต้องพิจารณาให้มีความสำคัญและเป็นตัวกำหนดความสำเร็จ และความล้มเหลว ซึ่งวิสาหกิจชุมชนสามารถนำไปเป็นแนวทางและปรับใช้กับกลุ่มเพื่อส่งผลต่อความสำเร็จ ประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้ 1. ปัจจัยด้านการผลิต 2. ปัจจัยด้านการตลาด 3. ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ 4. ปัจจัยการมีส่วนร่วมของสมาชิก 5. ปัจจัยด้านผู้นำ 6. ปัจจัยด้านแรงงาน 7. ปัจจัยที่เกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก 8. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลข่าวสาร

2. แนวคิดทฤษฎีการพึ่งตนเอง

ความหมายของการพึ่งตนเอง

การพึ่งตนเอง (Self-Reliance) เป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานมาจากความเข้าใจถึงความสำคัญของการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อสร้างความเจริญเติบโต ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยไม่ต้อง

พึ่งพาทรัพยากรภายนอกหรือการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากภายนอก ทั้งนี้การพึ่งตนเองเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการพัฒนาความสามารถของบุคคลและชุมชนในการจัดการทรัพยากร ปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน

หลักการของการพึ่งตนเอง

- การพัฒนาอย่างยั่งยืน : พุ้ดถึงการจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อคงไว้ซึ่งสิ่งแวดล้อม คำนึงถึงความเสมอภาคและความยุติธรรมทางสังคม
- การสร้างเสริมศักยภาพของผู้คน : จุดมุ่งหมายคือการเพิ่มทักษะและความรู้ให้กับประชาชน เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- การกระจายอำนาจ : การพึ่งตนเองยังหมายถึงการกระจายอำนาจให้แก่ชุมชนในการตัดสินใจเพื่อช่วยในเรื่องการบริหารจัดการและการวางแผนต่าง ๆ

ผลประโยชน์ของการพึ่งตนเอง

1. ลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ: ทำให้ชุมชนไม่ต้องพึ่งพิงตลาดภายนอก และมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจภายใน
2. การสร้างความเข้มแข็ง: สร้างความรู้สึกของความรับผิดชอบร่วมกันในชุมชน ทำให้เกิดความเข้มแข็งและความสามัคคี
3. การรักษาสีงแวดล้อม: การพัฒนาอย่างพอเพียงจะช่วยให้การใช้ทรัพยากรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

สรุป แนวคิดทฤษฎีการพึ่งตนเองเป็นกรอบสำคัญในการพัฒนาชุมชน โดยเน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถสร้างเสริมความเข้มแข็ง ให้สมาชิกมีความสุขและคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งยังสร้างคามยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป้าหมายคือการเตรียมความพร้อมให้กับชุมชนในการพัฒนาตนเองและการปรับตัวตลอดเวลาเพื่อเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

3. แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืน

ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) หมายถึง แนวทางการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ทำให้ความสามารถของผู้คนในอนาคตในการตอบสนองความต้องการของตนลดลง การพัฒนาที่ยั่งยืนมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างสามมิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อทุกภาคส่วนในสังคม

หลักการของการพัฒนาที่ยั่งยืน

1. ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ: การพัฒนาที่มุ่งสร้างความสำเร็จรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจที่มีคุณภาพ มีเสถียรภาพ พร้อมการกระจายความร่ำรวยอย่างเท่าเทียม และใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ
2. ความยั่งยืนทางสังคม: การพัฒนาทางสังคมมุ่งเน้นการสร้างเสมอภาค การลดความเหลื่อมล้ำในสังคม การให้โอกาสที่เท่าเทียมในการเข้าถึงบริการพื้นฐาน เช่น การศึกษา การดูแลสุขภาพ และความปลอดภัย
3. ความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม: การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการพัฒนาเพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟูระบบนิเวศ และการป้องกันมลพิษ

วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัย

รูปแบบการศึกษา

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐที่ให้การสนับสนุน จำนวน 1 ท่าน 2. ผู้แทนภาคเอกชนที่ให้การสนับสนุน จำนวน 1 ท่าน 3. ผู้นำชุมชนและคนในชุมชน จำนวน 3 ท่าน 4. คณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจ 7 ท่าน

เครื่องมือการวิจัย

การดำเนินการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารจากแหล่งข้อมูลโดยการศึกษาและจดบันทึกสาระสำคัญ อีกทั้งข้อมูลจากการสัมภาษณ์จะมีการจดบันทึกข้อมูลตามความเหมาะสมให้ได้ในรายละเอียดตามขอบเขตทางด้านเนื้อหา

1. การสัมภาษณ์ (Interview) จะใช้เทคนิคการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ซึ่งผู้วิจัยจะเป็นผู้ทำการสัมภาษณ์เอง เพื่อให้ได้ข้อมูลรายละเอียดตรงกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ให้มากที่สุด โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – Depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) การสัมภาษณ์จะไม่กำหนดรูปแบบมาตรฐาน (Unstructured Interview) ไม่มีการกำหนดข้อคำถามอย่างตายตัว แต่จะกำหนดไว้เพียงกรอบหรือประเด็นที่จะสัมภาษณ์เท่านั้น โดยอาศัยกรอบและแนวคิดเป็นสาระสำคัญในการตั้งประเด็นคำถาม จะไม่เรียงลำดับคำถามก่อนหลังเหมือนที่กำหนดเอาไว้ และคำถามจะมีลักษณะแบบปลายเปิด

2. เครื่องมือและอุปกรณ์ในการรวบรวมข้อมูล ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม โดยได้เตรียมไว้ล่วงหน้าเพื่อสะดวกในการบันทึกข้อมูล และวิเคราะห์โดยบันทึกข้อมูล ,สมุดบันทึกและอุปกรณ์เครื่องเขียน เพื่อใช้ในการบันทึกการสัมภาษณ์ และการสนทนาของผู้ให้ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาสำรวจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ผู้ศึกษาวิจัยได้ศึกษาจากแหล่งข้อมูลหนังสือ วารสาร บทความ เอกสารประกอบการเรียน รายงานจากส่วนราชการ ระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยอย่างมีทิศทาง และเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับทฤษฎีอย่างเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งข้อมูลต่างๆ เหล่านี้จะช่วยให้ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการศึกษาการวิจัย และประกอบการเขียนบรรยาย

2. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ผู้ศึกษาวิจัยได้จากการสำรวจภาคสนาม (Field Research) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และใช้วิธีสัมภาษณ์แบบเชิงลึก ผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลที่จะศึกษาเฉพาะ ซึ่งการสัมภาษณ์จะมีการจดบันทึกข้อมูลตามความเหมาะสมได้ในรายละเอียดตามขอบเขตทางด้านเนื้อหา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการทำการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพผู้ศึกษามีขั้นตอนในการวิเคราะห์ ดังนี้

1. ผู้ศึกษาจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาแยกประเด็นตามแต่ละประเด็น
  2. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาแยกประเด็นคำถาม แล้วนำมาเปรียบเทียบความเหมือน หรือความแตกต่างของผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคน ก่อนจะนำข้อมูลนั้นไปวิเคราะห์
  3. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาแยกประเด็นคำถาม แล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกัน ก่อนจะนำข้อมูลนั้นไปวิเคราะห์
  4. นำข้อมูลที่ได้จากการเปรียบเทียบมาทำการวิเคราะห์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) คือ เทคนิคการวิจัยที่พยายามจะบรรยายเนื้อหาของข้อความหรือเอกสาร โดยใช้วิธีการเชิงปริมาณ อย่างเป็นระบบและเน้นสภาพวัตถุวิสัย (Objectivity)
  5. การบรรยายเน้นที่เนื้อหาตามที่ปรากฏในข้อความ พิจารณาจากเนื้อหาโดยไม่มีอคติหรือความรู้สึกของตัวเองเข้าไปพัวพัน ไม่เน้นการตีความ หรือหาความหมายที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง หรือความหมายระหว่างบรรทัด การวิเคราะห์เนื้อหาอาจไม่จำเป็นต้องเป็นวิธีการเชิงปริมาณก็ได้ เพียงแต่ให้การระบุคุณลักษณะเฉพาะของข้อความหรือสาระเป็นอย่างไรอย่างเป็นระบบและเป็นสภาพวัตถุวิสัย (Objectivity)
  6. มีความเป็นระบบ มีความเป็นสภาพวัตถุวิสัย และอิงกรอบแนวคิดทฤษฎี เพื่อสรุปผลการวิจัย แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง โดยใช้การนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนา
- การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพที่ได้จากพื้นที่ ทั้งการสัมภาษณ์ และการรวบรวมเอกสารที่ได้จากการลงพื้นที่ศึกษาภาคสนาม จะถูกนำมาเรียบเรียงจำแนก เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล เชิงพรรณนา (Descript analysis) โดยวิเคราะห์ให้เห็นการในแต่ละประเด็น และนำไปสู่การอภิปรายผลการศึกษา

ผลของการศึกษาวิเคราะห์

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง” เป็นรูปแบบระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ 2 รูปแบบ คือ 1. แบบสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) 2. แบบสัมภาษณ์กลุ่มย่อย (Focus Group)

ส่วนที่ 1 ผลการสนทนากลุ่มย่อยเกี่ยวกับแนวทางดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง

จากการดำเนินการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการดำเนินการวิจัย จำนวน 9 คน เกี่ยวกับแนวทางดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง สามารถสรุปความคิดเห็นได้ 8 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการผลิต การเลี้ยงชันโรงมีคุณสมบัติพิเศษกว่าน้ำผึ้งชนิดอื่นและมีมูลค่ามากกว่าน้ำผึ้งทั่วไป และน้ำผึ้งชันโรงของกลุ่มเป็นน้ำผึ้งชันโรงที่ดีที่สุดในประเทศ เนื่องจากกรรมวิธีการตัดน้ำผึ้งมีค่าการเจือปนน้อย ถือว่ากลุ่มมีผู้เชี่ยวชาญในการตัดน้ำผึ้งชันโรง ทำให้คุณภาพของน้ำผึ้งดี ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการเพิ่มคุณค่าของน้ำผึ้งชันโรงที่ผลิตได้ให้มีคุณภาพและมูลค่าสูง ขยายผลไปสู่การผลิตสินค้าที่มีความหลากหลาย

2. ด้านการตลาด ช่องทางการตลาดของกลุ่มมีดังนี้ 1. ช่องทางการประชาสัมพันธ์ - Online โดยประชาสัมพันธ์โฆษณาตาม website ของ เครือข่าย FB และ Line OA ของวิสาหกิจชุมชน - Offline โดยติดป้ายโฆษณาผลิตภัณฑ์ไว้ที่ร้านค้าแพหน้าทางเข้าวิสาหกิจชุมชนและในบริเวณที่ทำการของวิสาหกิจชุมชน รวมถึงการป้าย Standee แบบพกพาเพื่อประชาสัมพันธ์สินค้าในการไปออกร้านตามจุดต่างๆ 2. ช่องทางการจำหน่าย - Online สมัครงการขายสินค้าผ่าน E-Commerce เช่น Shopee Lazada นำเสนอขายผ่าน

website เครือข่าย / FB และ Line OA ของวิสาหกิจชุมชน - Offline มีหน้าร้านขายที่ร้านกาแฟหน้าทางเข้าวิสาหกิจชุมชนและในบริเวณทำการของวิสาหกิจชุมชนฯ - Offline ฝากสินค้าขายที่ร้านโกลเด้นเพลส และออกร้านแสดงสินค้าทั่วประเทศ

3. ด้านบริหารจัดการ

3.1 *ด้านระบบเงิน* วิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา มีสมาชิกจำนวน 45 คน มีการจัดการระดมทุนจากสมาชิก 1,000 หุ้น ๆ ละ 100 บาท เพื่อเป็นทุนดำเนินการจำนวน 100,000 บาท เพื่อให้ทางกลุ่ม สามารถมีทุนตั้งต้นในการประกอบการ โดยมุ่งเน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก

3.2 *ด้านระบบงาน* วิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา มีการกำหนดโครงสร้างที่เหมาะสมกับการประกอบการ ตามความจำเป็นของวิสาหกิจชุมชน และมีการบริหารจัดการสมาชิกวิสาหกิจชุมชนให้เหมาะสมกับบทบาท

3.3 *ด้านระบบบุคลากร* วิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา มุ่งเน้นในเรื่องของสังคม คุณธรรม และมีความเสียสละ ของบุคลากรในกลุ่มทุกคน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่ม

4. ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก

ตลอดระยะเวลาการดำเนินการจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน สมาชิกกลุ่มทุกคนได้มีการร่วมกันคิด กำหนดวิสัยทัศน์ และร่วมวิเคราะห์วางแผนการรวมกลุ่มมาโดยพร้อมเพรียงกันตั้งแต่แรกก่อตั้ง โดยใช้กระบวนการร่วมตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม ทั้งด้านการจัดการ การดำเนินธุรกิจด้านต่างๆ เพื่อกำหนดแนวทางการประกอบกิจการในรูปกลุ่ม และขยายผลประโยชน์ต่อสังคมโดยรอบ เพื่อเตรียมพร้อมรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า รวมถึงปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต อีกทั้งยังมีส่วนร่วมในการติดตามตรวจสอบผลการดำเนินงาน โดยมีการสรุปผลการดำเนินกิจกรรมกันทุกครั้งหลังจบกิจกรรม หากมีข้อผิดพลาดก็ร่วมรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้น หากมีผลประโยชน์ก็รับประโยชน์ร่วมกัน

นอกจากการดำเนินการพัฒนากลุ่มให้เติบโตตามแผนที่วางไว้ สมาชิกทุกคนก็มีส่วนร่วมเสนอแนวคิด เสนอความเห็นในการพัฒนาสมาชิกกลุ่มในด้านต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนทักษะความสามารถในการบริหารจัดการแปลง บริหารจัดการผลผลิตให้มีคุณภาพและได้มาตรฐาน โดยในแต่ละปีจะมีการร่วมวางแผนกำหนดแนวทางการพัฒนาตนเอง และสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาตนเองตามแนวทางที่กลุ่มและตัวสมาชิกเองต้องการและมีความสนใจ โดยได้ติดต่อประสานงานร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ เพื่อสร้างเสริมองค์ความรู้ที่ตนเองขาดไป

5. ด้านผู้นำ

ครูประไพ ศชรินทร์ เป็นประธานกลุ่ม และคณะกรรมการ มีแนวคิดการพัฒนาศักยภาพตนเองและกลุ่มอย่างเสมอ และมีวิวัฒนาการเป็นผู้นำสูง เป็นผู้เชื่อมประสานการทำงานของกลุ่มได้อย่างดี ทำให้กลุ่มมีแนวทางการพัฒนามาถึงปัจจุบัน ซึ่งกลุ่มจัดตั้งเมื่อปี 2563 และในปี พ.ศ.2567 กลุ่มเป็นที่ยอมรับ จัดอยู่ในลำดับต้นของวิสาหกิจของอำเภอเมืองระยอง สะท้อนให้เห็นกลุ่มมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ส่วนหนึ่งเกิดจากผู้นำที่ดี

6. ด้านแรงงาน

แรงงานของกลุ่มคือสมาชิกในกลุ่มมีหมุนเวียนกันมาทำงาน อาทิ การรับศึกษาดูงาน ประธานจะแจ้งทางกลุ่มไลน์กลุ่มว่ามีสมาชิกท่านใดว่างที่จะมาช่วยรับคณะศึกษาดูงาน สมาชิกที่สามารถมาได้ก็

จะแจ้งมาในไลน์กลุ่ม หมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันไป ผู้ที่มาช่วยงานจะได้รับเงินอัตรา 200 บาท ต่อคน ต่อวัน ถ้ามีเงินเหลือก็จะนำเข้ากลุ่มเพื่อใช้ในการบริหารจัดการต่อไป

7. ด้านการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก

วิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรง มีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก ดังนี้

- **เครือข่ายผู้เลี้ยงชันโรง** ได้แก่ เครือข่ายบ้านค่าย เครือข่ายปลวกแดง เครือข่ายมาบจันทร์ เครือข่ายแกลง เครือข่ายบ้านเพ

- **หน่วยงานเอกชน** ได้แก่ บริษัท ทีเอ็นอาร์ ไบโอดีเอ็นเอ จำกัด ในเครือของ บมจ. ไทยนิปปอนรับเบอร์ อินดัสตรี , บริษัท ปูนซิเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) (SCG) , กองทุนไฟฟ้าเขตนครมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง

- **หน่วยงานการศึกษา** ได้แก่ มหาวิทยาลัยบูรพา และสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า

- **หน่วยงานภาครัฐ** ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดระยอง สำนักงานเกษตรจังหวัดระยอง สำนักงานพาณิชย์จังหวัดระยอง DIPPOM วช. เทศบาลตำบลทับมา

8. ด้านข้อมูลข่าวสาร

วิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรง มีการจัดตั้งไลน์กลุ่มเพื่อติดต่อสื่อสารกันระหว่างสมาชิกอย่างต่อเนื่อง อาทิ การส่งข้อมูลข่าวสารในการพัฒนาองค์ความรู้ และข้อมูลข่าวสารในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน รวมถึงมีการติดต่อรับข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานภายนอก อาทิ การสัมมนา การอบรม การประชุมต่างๆ

ส่วนที่ 2 ผลการสนทนากลุ่มย่อยเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรง บ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

สามารถสรุปได้ว่า กลุ่มมีการเชื่อมโยงการทำงานกับทั้งทางภาครัฐและเอกชน ซึ่งแต่ละหน่วยงานก็จะมีแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา แตกต่างกันไปตามภารกิจหน้าที่ของแต่ละองค์การ กล่าวคือ

- **เครือข่ายผู้เลี้ยงชันโรง** ได้แก่ เครือข่ายบ้านค่าย เครือข่ายปลวกแดง เครือข่ายมาบจันทร์ เครือข่ายแกลง เครือข่ายบ้านเพ บทบาทคือ เป็นเครือข่ายรับผลิตภัณฑ์น้ำผึ้งชันโรงเพื่อเข้าสู่กระบวนการผลิตและแปรรูป รวมถึงแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับข้อมูลการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเกี่ยวกับชันโรง

- **หน่วยงานเอกชน** ได้แก่ บริษัท ทีเอ็นอาร์ ไบโอดีเอ็นเอ จำกัด ในเครือของ บมจ. ไทยนิปปอนรับเบอร์ อินดัสตรี , บริษัท ปูนซิเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) (SCG) , กองทุนไฟฟ้าเขตนครมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง บทบาทคือ ส่งเสริมสนับสนุนเรื่องของการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากชันโรง , เรื่องการตลาด , เรื่องการประชาสัมพันธ์ , การจัดทำบรรจุภัณฑ์ รวมทั้งการสนับสนุนผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเพื่อไปเป็นของที่ระลึก ของขวัญของฝากของหน่วยงาน

- **หน่วยงานการศึกษา** ได้แก่ มหาวิทยาลัยบูรพา และสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า สนับสนุนในเรื่องทางวิชาการ ส่งเสริมองค์ความรู้ใหม่เพื่อให้กลุ่มนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อกลุ่มมากที่สุด รวมถึงส่งเสริมเรื่องของเทคโนโลยีในการตรวจสอบคุณภาพ และเทคโนโลยีการผลิตต่างๆ

- **หน่วยงานภาครัฐ** ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดระยอง สำนักงานเกษตรจังหวัดระยอง สำนักงานพาณิชย์จังหวัดระยอง DIPPOM วช. เทศบาลตำบลทับมา บทบาทคือ สนับสนุนเรื่องของการอบรม ประชุม สัมมนา การประชาสัมพันธ์ การตลาด รวมถึงเรื่องงบประมาณต่างๆเพื่อต่อยอด ส่งเสริม พัฒนาวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรง

สรุปคือ หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพ ผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา เนื่องจากเห็นถึงความเข้มแข็งและศักยภาพของกลุ่ม ตามแนวคิดวิสาหกิจชุมชน เป็นกระบวนการดำเนินงานที่เน้นในเรื่อง การปรับวิถีคิดของชุมชนแบบพึ่งพาภายนอกมาพึ่งพาตนเอง โดย เชื่อมโยงบูรณาการกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ ในที่สุด โดยหลักการของวิสาหกิจชุมชน คือ มีการเรียนรู้เป็นหัวใจ และมีการพึ่งตนเองเป็นเป้าหมาย หากไม่มีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้ามาสนับสนุนกลุ่มจะสามารถดำเนินต่อไปได้ด้วยการพึ่งตนเอง

ส่วนที่ 3 ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อยเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน 3 มิติ (มิติด้านสังคม , มิติด้านเศรษฐกิจ , มิติด้านสิ่งแวดล้อม) ของวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง

การสัมภาษณ์เชิงลึก

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด 3 คน พบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมองว่า วิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา เป็นกลุ่มที่มีแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้ง 3 มิติ ดังนี้

มิติด้านสังคม การมีวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ส่งผลให้สมาชิกกลุ่มมีการพบปะ พูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันมากขึ้น บางคนทำแล้วประสบความสำเร็จ ก็เกิดการชักชวนญาติเพื่อนบ้านมา ลองทำเป็นงานอดิเรกสำหรับผู้สูงอายุ เพราะชันโรงไม่ต้องอาศัยการดูแลมาก เพียงตั้งไว้ตรงจุดที่เป็นแหล่ง อาหารชันโรงก็สามารถหาอาหารเองได้ ถึงเวลา就去เปิดดูกล่องบ้าง เพื่อไม่ให้ชันโรงดุ ชันโรงก็เหมือนสัตว์ เลี้ยง การเลี้ยงชันโรงถือเป็นการคลายเครียด รวมถึงบำบัดอาการซึมเศร้าได้ด้วย เปรียบเป็นการสร้างคุณค่า ทางจิตใจให้กับผู้เลี้ยง การเลี้ยงชันโรงยังสามารถตักน้ำผึ้งมาทาน น้ำผึ้งชันโรงเป็นน้ำผึ้งที่มีสรรพคุณทางยา สูงมาก เหลือจากทานก็ส่งขายให้กับกลุ่ม เป็นกระบวนการหมุนเวียนอย่างนี้ ทำให้ความสัมพันธ์ของคนใน ชุมชนมีมากขึ้น

มิติด้านเศรษฐกิจ วิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจของชุมชนมี การขับเคลื่อนได้ดี คนในชุมชนมีอาชีพสร้างรายได้ ตัวอย่างคือ เมื่อก่อนต้องต้อนรับคณะศึกษาดูงาน ก็จะทำให้ คนในชุมชนสามารถไปขายของที่กลุ่มได้ ของที่นำไปขายจะเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น กะปิ น้ำพริกแกง หน่อไม้ดอง ผักสวนครัว ต้นรักแรกพบ (อาหารของชันโรง) และกลุ่มยังจัดให้มีตลาดนัดชุมชนที่กลุ่มเปิดให้ คนในชุมชนไปขายสินค้าได้ในวันเสาร์ทุกสัปดาห์โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย สินค้าจะเป็นอาหาร ขนม ผักสวนครัว ผลิตภัณฑ์ชุมชนต่างๆ หรือว่าใครถนัดทำอะไรนำไปขาย ในราคาย่อมเยา จึงมองว่ากลุ่มทำให้เกิดระบบ เศรษฐกิจฐานรากของชุมชนตำบลทับมา มีการพัฒนาไปในทิศทางที่ดี

มิติด้านสิ่งแวดล้อม

การเลี้ยงชันโรงของกลุ่มชี้ชัดมากในเรื่องของสิ่งแวดล้อม ยังมีสมาชิกเลี้ยงชันโรงเยอะ ยิ่งจะทำให้ สิ่งแวดล้อมในตำบลดีขึ้น เนื่องจากชันโรงเป็นตัวชีวิตเรื่องของสิ่งแวดล้อม ถ้ามีการใช้สารเคมีหรือมลพิษจะ ทำให้ชันโรงย้ายรังหรือตาย จึงทำให้ผู้เลี้ยงชันโรงต้องระมัดระวังในเรื่องของการใช้สารเคมี อีกทั้งต้องสร้าง พื้นที่ให้มีความร่มรื่นปรับภูมิทัศน์ปลูกต้นไม้ที่เป็นอาหารของชันโรง จึงทำให้เพิ่มพื้นที่โอโซน รวมถึงปรับ ระบบนิเวศที่ดีให้กับชุมชน

การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion)

จากการดำเนินการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการ ดำเนินการวิจัย จำนวน 9 คน เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน ของวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้ เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ทั้ง 3 มิติ สรุปได้ว่า

มิติด้านสังคม แบ่งเป็น 4 ด้าน ดังนี้ 1. **ด้านสุขภาพ** ผู้เลี้ยงชันโรงและคนในชุมชนได้ทานน้ำผึ้งที่มีคุณภาพ และได้ใช้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพจากวิสาหกิจชุมชน ซึ่งน้ำผึ้งมีประโยชน์และมีคุณค่าทางโภชนาการสูง มีสารต้านอนุมูลอิสระ ป้องกันและช่วยยับยั้งเซลล์มะเร็ง มีสรรพคุณทางยา มีฤทธิ์ด้านการอักเสบ สมานแผล และช่วยบำรุงสมอง อีกทั้งชันโรงเป็นตัวชี้วัดชีวภาพ ส่งผลในด้านสุขภาพของคนในพื้นที่ตำบลทับมาดีขึ้นถ้ามีการขยายเครือข่ายการเลี้ยงชันโรงเพิ่มขึ้น 2. **ด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชน** กลุ่มผู้สูงวัยได้ฝึกทักษะการทำงานร่วมกัน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เกิดพื้นที่ให้คนในชุมชนมาร่วมทำกิจกรรม สร้างคุณค่าทางจิตใจที่ดี สภาพแวดล้อมที่ดี 3. **ด้านการส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น** สร้างชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ และมีการตอบแทนคุณค่าทางสังคม (SROI) 4. **ด้านการสร้างเครือข่าย** ระหว่างชุมชน โรงงาน และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เกิดการพึ่งพาอาศัยกันเป็น industrial symbiosis

มิติด้านเศรษฐกิจ วิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา มีแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนมิติด้านเศรษฐกิจ ดังนี้ 1. ทำให้เกิดการกระตุ้นกลุ่มอาชีพเดิมให้มีความเข้มแข็ง อาทิ ผู้ที่มีความสามารถในเรื่องของอาหาร ก็ทำอาหาร อาหารว่าง และเครื่องดื่มให้กับกลุ่มเมื่อต้องต้อนรับคณะ ผู้ที่มีความสามารถเพาะปลูก ก็ปลูกต้นไม้ซึ่งเป็นอาหารของชันโรง เช่น ต้นรักแรกพบ มาขาย ผู้ที่มีความสามารถในการตัดน้ำผึ้งมารับตัดน้ำผึ้งชันโรงให้กับสมาชิก รวมถึงคนในชุมชนที่มีผลิตภัณฑ์อยากนำมาวางขายก็สามารถนำมาวางขายได้ และกลุ่มมีการจัดตลาดนัดเพื่อเปิดโอกาสให้กับคนในชุมชนมาขายผลิตภัณฑ์ได้ในวันเสาร์สุดท้ายของเดือน เดือนละ 1 ครั้ง นับเป็นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนอีกประการหนึ่ง 2. เกิดการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่า เกิดจากการสังสรรค์ความรู้และการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และความเข้มแข็งของกลุ่มจึงทำให้กลุ่มมีความสามารถคิดต่อยอดผลิตภัณฑ์ต่างๆได้อย่างต่อเนื่อง 3. การลดต้นทุนการจัดหาวัตถุดิบและเกิดความยั่งยืน กลุ่มเน้นรับวัตถุดิบจากสมาชิกเป็นหลักจึงทำให้ลดต้นทุนการผลิต จึงทำให้กลุ่มมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น มีการปันผลให้กับสมาชิกเพิ่มขึ้น

1. 2. 3. 4. 5.

4. เกิดการสร้างงานในชุมชนส่งผลต่อเศรษฐกิจในพื้นที่ เป็นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน

5. ลดค่ากำจัดวัสดุเหลือใช้ของอุตสาหกรรมในขณะเดียวกันมีการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน ตัวอย่างคือ กลุ่มรับกากกัญชาจากโรงงานอุตสาหกรรมมาคิดค้นเป็นสบู่กัญชา เป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับสิ่งของเหลือใช้จากอุตสาหกรรม มาเพิ่มรายได้ให้กับกลุ่ม

มิติด้านสิ่งแวดล้อม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา มุ่งเน้นในเรื่องของสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ เพราะชันโรงคือแมลงที่เป็นตัวชี้วัดชีวภาพ กล่าวคือ ชันโรงเป็นสัตว์ที่ต้องอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยปราศจากสารเคมี จึงทำให้การเลี้ยงชันโรงสร้างให้พื้นที่ตำบลทับมาลดการใช้สารเคมี รวมถึงมุ่งเน้นไปในเรื่องการผลิตผลิตภัณฑ์สุขภาพตามแนวทาง Waste to resource สร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ภายใต้ BCG โดยเฉพาะแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) เพิ่มระบบนิเวศที่ดีในการอยู่อาศัยเนื่องจากชันโรงคือดัชนีชี้วัดชีวภาพ (Bio Indicator) วิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมาได้วางกลยุทธ์การขับเคลื่อนการดำเนินงานของกลุ่มและสินค้าของวิสาหกิจฯ โดยใช้แนวทาง BCG Economy Model มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรชีวภาพอย่างคุ้มค่า คำนึงถึงการนำวัสดุต่างๆ กลับมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด เพื่อลดผลกระทบต่อโลกอย่างยั่งยืน และเป็นการกระจายโอกาส กระจายรายได้ไปสู่ชุมชน โดยจะทำการร่วมกันเป็นภาคีเครือข่ายระหว่าง ชุมชน ภาครัฐ เอกชน มหาวิทยาลัย สถาบันวิจัยฯ เพื่อดึงความรู้ ความสามารถ นำเทคโนโลยี และนวัตกรรม มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทเพื่อการยั่งยืนของธุรกิจ

สรุปผลการศึกษา

วัตถุประสงค์การศึกษา ข้อที่ 1. เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า วิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา สามารถดำเนินงานตามปัจจัยที่ความสำคัญและเป็นตัวกำหนดความสำเร็จ และความล้มเหลว มาปรับใช้ในการพัฒนากลุ่มส่งผลให้กลุ่มมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน 8 ด้าน ดังนี้

1. **ด้านการผลิต** สาเหตุที่ทำให้การผลิตมีประสิทธิภาพประกอบด้วยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การนำเสนอกระบวนการผลิตที่เหมาะสม และการสร้างความรู้ในกลุ่มสมาชิก ซึ่งถูกสนับสนุนโดยการศึกษาและการแลกเปลี่ยนความรู้จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ กลุ่มยังให้ความสำคัญกับการรักษาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ และการพัฒนาเพื่อให้อุปสงค์ต่อความต้องการของตลาดและผู้บริโภคที่มีแนวโน้มความสนใจในผลิตภัณฑ์ที่ใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อม

2. **ด้านการตลาด** ด้านการตลาดของวิสาหกิจชุมชนในกรณีนี้มีกลยุทธ์การเข้าถึงผู้บริโภคทั้งในช่องทางออนไลน์และออฟไลน์ โดยได้มีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook และ LINE สำหรับการประชาสัมพันธ์และจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ รวมถึงการเข้าร่วมงานแสดงสินค้าต่าง ๆ เพื่อเพิ่มโอกาสในการขายและสร้างการรับรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ภายในกลุ่มชุมชน

นอกจากนี้ การตลาดยังมีความสำคัญในการกำหนดราคาอย่างเหมาะสม ทำให้ผลิตภัณฑ์สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างกว้างขวาง และกลุ่มได้มีการจัดทำตลาดนัดในระดับชุมชนเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มสามารถนำผลิตภัณฑ์ไปจำหน่าย ทำให้งานตลาดนัดนี้เป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนผลิตภัณฑ์และสินค้าแบบกึ่งการค้าภายในชุมชน ซึ่งช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนได้เป็นอย่างดี

3. **ด้านบริหารจัดการ** ด้านบริหารจัดการของวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา รวมถึง 3 ระบบหลักที่ส่งผลต่อการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่

- **ด้านระบบเงิน** ระบบการเงินของกลุ่มมีการระดมทุนจากการขายหุ้นสมาชิกเพื่อใช้ในการดำเนินงาน กลุ่มมีการตั้งเป้าหมายในการจัดการเงินทุนอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการจัดเก็บออมจากรายได้ การขายสินค้าหรือการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ซึ่งทำให้กลุ่มมีเงินทุนหมุนเวียนสำหรับการขยายกิจการและการลงทุนในโครงการใหม่ ๆ

- **ด้านระบบงาน** ในด้านการบริหารจัดการ งานในกลุ่มมีการมอบหมายตามความถนัดของสมาชิก เช่น ผู้ที่มีทักษะในการผลิตจะรับผิดชอบด้านการผลิต การทำการตลาดจะมอบหมายให้กับสมาชิกที่เชี่ยวชาญในด้านการตลาด การจัดการมีความโปร่งใสและยุติธรรม มีระบบการประชุมก่อนการตัดสินใจเรื่องสำคัญต่าง ๆ วิธีนี้ช่วยสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันในกลุ่มและทำให้สมาชิกทั้งกลุ่มมีความเข้าใจในทิศทางและแผนการดำเนินงานของกลุ่ม

- **ด้านระบบบุคลากร** สมาชิกในกลุ่มส่วนใหญ่มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองและกลุ่ม โดยมีกลไกการพัฒนาทักษะและให้การศึกษาเพิ่มเติม เพื่อให้สมาชิกมีความสามารถในการทำงานและการบริหารจัดการ โดยกลุ่มได้จัดกิจกรรมอบรมและแลกเปลี่ยนความรู้ ซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันภายในชุมชน การมีผู้นำที่มีความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจและการ

4. **ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก** การมีส่วนร่วมของสมาชิกในวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมาเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้กับกลุ่ม สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม โดยมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและรับฟังเสียงของสมาชิกทุกคน การร่วมมือกันในกระบวนการตัดสินใจทำให้เกิดความรับผิดชอบร่วมกัน ช่วยสร้างความผูกพันและความพึงพอใจในกลุ่ม ส่วนนี้ส่งผลให้สมาชิกรู้สึกมีคุณค่าและมีส่วนร่วมในความสำเร็จของกลุ่ม นอกจากนี้ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกยังช่วยในการสร้างแรงจูงใจและความทุ่มเทในกิจกรรมต่าง ๆ

5. *ด้านผู้นำ* ผู้นำในวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมาแสดงบทบาทที่สำคัญไปสู่ความสำเร็จของกลุ่ม การมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และความสามารถช่วยในการสร้างแรงบันดาลใจให้กับสมาชิก ประธานกลุ่มได้แสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบในการจัดการและพัฒนากลุ่มอย่างต่อเนื่อง การมีผู้นำที่สามารถสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอก ยังช่วยส่งเสริมโอกาสทางการตลาดและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่อไปได้ โดยรวมแล้วความเป็นผู้นำที่แข็งแกร่งเป็นปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งและเติบโตอย่างยั่งยืน

6. *ด้านแรงงาน* แรงงานภายในวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมาเหลือไปถึงสมาชิกที่มีความสามารถในการผลิตน้ำผึ้งและผลิตภัณฑ์อื่น ๆ การมีแรงงานที่มีทักษะและมีความรู้ในด้านการเลี้ยงชันโรงมีส่วนสำคัญในการสร้างมาตรฐานและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้สมาชิกในกลุ่มยังสามารถแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้จากประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ส่งเสริมให้แรงงานสามารถพัฒนาและขยายความสามารถในงานที่ตนรับผิดชอบได้ ทำให้เกิดการต่อยอดความรู้และประสบการณ์ ส่งผลให้กลุ่มมีศักยภาพในการผลิตที่สูงขึ้นและการตอบสนองต่อความต้องการของตลาดได้มากขึ้น

7. *ด้านการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก* การมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกของวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมาได้ส่งเสริมให้กลุ่มสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ เทคโนโลยี และแหล่งทรัพยากรจากหน่วยงานต่าง ๆ โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีบทบาทสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่ม ความร่วมมือดังกล่าวไม่ได้เพียงช่วยขยายโอกาสในการตลาดและการสร้างเครือข่าย แต่ยังช่วยให้สมาชิกมีความรู้และทักษะใหม่ ๆ ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และปรับปรุงกระบวนการผลิต สร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและสามารถสร้างความยั่งยืนอย่างแท้จริง

8. *ด้านข้อมูลข่าวสาร* ข้อมูลข่าวสารมีบทบาทสำคัญในการดำเนินกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา โดยจะมีการใช้ประโยชน์จากระบบการสื่อสารสมัยใหม่ เช่น ไลน์กลุ่ม และโซเชียลมีเดีย ในการเผยแพร่ข้อมูลและข่าวสารที่สำคัญให้กับสมาชิกได้อย่างรวดเร็ว การเข้าถึงข้อมูลและข่าวสารช่วยให้สมาชิกสามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงในตลาดและสภาพแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตั้งอยู่ที่ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง และวิเคราะห์ความยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจใน 3 มิติ ดังนี้

1. มิติด้านสังคม

ในด้านสังคม แนวทางการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมาได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งส่งผลต่อสร้างความเข้มแข็งในชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

- การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์: กลุ่มวิสาหกิจได้สร้างโอกาสให้สมาชิกมีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กัน ทำให้เกิดการสนับสนุนซึ่งกันและกัน ช่วยสร้างการมีส่วนร่วมและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

- การเสริมสร้างคุณภาพชีวิต: การเลี้ยงชันโรงทำให้สมาชิกมีรายได้เสริม ส่งผลให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น โดยเฉพาะในด้านสุขภาพ สภาพแวดล้อมในชุมชนดีขึ้นจากการมีวัตถุประสงค์ที่ปลอดภัย

- ตอบสนองเป้าหมาย SDG 3: การส่งเสริมสุขภาพและการมีชีวิตที่ดี มีการนำเสนอผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูง เช่น น้ำผึ้งชันโรง ซึ่งมีสารต้านอนุมูลอิสระและคุณสมบัติทางยา ช่วยสนับสนุนสุขภาพที่ดีให้กับผู้บริโภค

2. มิติด้านเศรษฐกิจ

ในด้านเศรษฐกิจ กิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินงานภายในกลุ่มมีเป้าหมายเพื่อสร้างรายได้ที่ยั่งยืนให้แก่สมาชิก โดยมีรายละเอียดดังนี้

- การผลิตที่มีคุณภาพ: วิสาหกิจชุมชนผลิตน้ำผึ้งชั้นโรงคุณภาพสูง และมีการพัฒนาไปสู่การสร้างผลิตภัณฑ์แปรรูป เช่น สบู่ ยาหม่อง ซึ่งมีมูลค่าเพิ่ม ช่วยสร้างรายได้ให้กับสมาชิก
- การสร้างรายได้และงาน: กลุ่มมีการพัฒนากระบวนการผลิตที่ช่วยสร้างงานในชุมชน โดยสมาชิกมีรายได้ที่มั่นคง และรายได้ที่เกิดจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน
- ตอบสนองเป้าหมาย SDG 8: การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนและการจ้างงานที่มีคุณค่า โดยกิจกรรมต่าง ๆ ภายในกลุ่มช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนและสร้างความมั่นคงทางรายได้

3. มิติด้านสิ่งแวดล้อม

ในด้านสิ่งแวดล้อม วิสาหกิจชุมชนได้ดำเนินการให้เกิดการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสร้างควมยั่งยืนในด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีรายละเอียดดังนี้

- การลดการใช้สารเคมี: การเลี้ยงชันโรงช่วยลดการใช้สารเคมีในการเกษตร ทำให้เกิดการส่งเสริมระบบนิเวศที่ดีขึ้น และรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ
- การอนุรักษ์ทรัพยากร: กลุ่มส่งเสริมการปลูกพืชอาหารสำหรับชันโรงที่ส่งผลดีต่อสิ่งแวดล้อม และช่วยสร้างพื้นที่สีเขียวในชุมชน
- ตอบสนองเป้าหมาย SDG 15: การดูแลระบบนิเวศบนบก โดยกลุ่มมุ่งเน้นการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพและการฟื้นฟูระบบนิเวศที่ดี

การพัฒนาความยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนงานส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมาสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพในทั้งสามมิติที่กล่าวถึง ความสำเร็จนี้เปิดโอกาสให้กลุ่มเป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในประเทศและสามารถนำไปปรับใช้ในชุมชนอื่น ๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งในระบบเศรษฐกิจและสังคมของตน โดยมีการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนควบคู่กันไป

วัตถุประสงค์การศึกษา ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

การศึกษาคั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง โดยทำการสำรวจและวิเคราะห์บทบาทและการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ที่นำไปสู่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีรายละเอียดดังนี้

การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ

1. การจัดทำกรอบนโยบาย หน่วยงานภาครัฐได้มีการสร้างนโยบายและกรอบกฎหมายที่รองรับการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน เช่น พ.ร.บ.ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ซึ่งช่วยให้การดำเนินงานมีความเป็นระบบ และได้รับการยอมรับจากสังคม

2. การฝึกอบรมและให้ความรู้ มีการจัดอบรมหลักสูตรต่าง ๆ เกี่ยวกับการเลี้ยงชันโรง การตลาด การบัญชี และการบริหารจัดการ เพื่อเพิ่มทักษะและความรู้ให้กับสมาชิกในกลุ่ม ส่งผลให้สามารถพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์และการจัดการภายในกลุ่มได้ดียิ่งขึ้น

3. การสนับสนุนด้านการเงิน มีการจัดสรรงบประมาณและเงินสนับสนุนให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน รวมถึงการเข้าถึงทุนหมุนเวียนในการดำเนินงาน ซึ่งทำให้กลุ่มสามารถขยายกิจกรรมและลงทุนในเทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้

การสนับสนุนจากหน่วยงานเอกชน

1. *การสร้างความร่วมมือ* หน่วยงานเอกชนร่วมมือกับวิสาหกิจชุมชนในการสนับสนุนการตลาด โดยการช่วยประชาสัมพันธ์และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น ร้านค้าและแพลตฟอร์มออนไลน์
2. *การพัฒนาผลิตภัณฑ์* การร่วมมือในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ เช่น การสร้างผลิตภัณฑ์สุขภาพจากน้ำผึ้งชันโรง เช่น สบู่และยาหม่อง ซึ่งมีคุณค่าทางสุขภาพที่สูงขึ้น
3. *การบริหารจัดการและการอบรม* หน่วยงานเอกชนมักมีการจัดอบรมและให้ความรู้เฉพาะด้าน เช่น การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การตลาดดิจิทัล ซึ่งช่วยให้กลุ่มมีความสามารถในการแข่งขันในตลาด
4. *การสนับสนุนด้านการเงิน* มีการจัดสรรงบประมาณและเงินสนับสนุนให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน รวมถึงการเข้าถึงทุนหมุนเวียนในการดำเนินงาน ซึ่งทำให้กลุ่มสามารถขยายกิจกรรมและลงทุนในเทคโนโลยีใหม่

การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนดังกล่าวได้ช่วยให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถ

- เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ด้วยการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีและกระบวนการที่ปรับปรุงใหม่ ทำให้ผลิตภัณฑ์ที่ได้มีคุณภาพสูงขึ้นและตอบสนองความต้องการของตลาดได้ดียิ่งขึ้น
- เสริมสร้างฐานการตลาด การจัดกิจกรรมการตลาดและการจำหน่ายที่มีประสิทธิภาพทำให้ผลิตภัณฑ์เข้าถึงลูกค้าได้ดีขึ้น
- สร้างความยั่งยืน ผลลัพธ์ทำให้กลุ่มสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและขยายกิจกรรมในการผลิตได้ในอนาคต

การอภิปรายผล

การศึกษาวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ได้นำข้อมูลและข้อค้นพบมารวมกันเพื่ออภิปรายผลการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาที่นำไปสู่ความยั่งยืน ในส่วนนี้จะมีการอภิปรายผลการศึกษาในแต่ละมิติที่ได้มีการสำรวจและวิเคราะห์ ได้แก่ มิติด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม พร้อมกับการสนับสนุนที่เกิดขึ้นจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

1. มิติด้านสังคม

การสร้าง ความเข้มแข็งในชุมชนเป็นผลลัพธ์ที่สำคัญของวิสาหกิจชุมชน โดยสมาชิกในกลุ่มได้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนความรู้และเรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกัน การฝึกอบรมที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานภาครัฐและเอกชนช่วยเพิ่มทักษะของสมาชิกในการเลี้ยงและการผลิต ทำให้เกิดความเชื่อมั่นและเปลี่ยนแปลงในทัศนคติของสมาชิกเกี่ยวกับการทำงานร่วมกัน

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของสมาชิกนั้นช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่เข้มแข็ง ทำให้เกิดความร่วมมือและการแบ่งปันทรัพยากรภายในกลุ่ม สมาชิกมีความเข้มแข็งมากขึ้นในการทำงานให้กับชุมชน ความร่วมมือระหว่างสมาชิกและการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกสามารถเกื้อหนุนให้เกิดผลลัพธ์เชิงบวกสำหรับสุขภาพจิตและสุขภาพที่ดีของสมาชิก

2. มิติด้านเศรษฐกิจ

การพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มั่นคงและยั่งยืนกลายเป็นเป้าหมายหลักของวิสาหกิจชุมชน โดยความสามารถในการสร้างรายได้ที่มั่นคงผ่านการผลิตน้ำผึ้งชันโรงและผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้อง ถือได้ว่าเป็นการตอบสนองตลาดที่มีความต้องการสูง การเข้าไปมีส่วนร่วมของหน่วยงานเอกชนในการสนับสนุนการตลาดช่วยให้ผลิตภัณฑ์เข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคในวงกว้าง

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่นั้นไม่เพียงแต่เพิ่มโอกาสในการขาย แต่ยังช่วยสร้างความหลากหลายให้กับรายได้ของกลุ่ม ทำให้สมาชิกมีทางเลือกที่จะขยายกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ยังเห็นได้ว่าการลงทุนที่

เพิ่มขึ้นในการพัฒนาเทคโนโลยีและการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้กลุ่มสามารถแข่งขันในตลาดได้ และลดปัญหาเศรษฐกิจในระดับฐานราก

3. มิติด้านสิ่งแวดล้อม

ในการดำเนินงานส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยการเลี้ยงชันโรงนั้นมีแนวโน้มที่ลดการใช้สารเคมีในการเกษตร ทำให้เกิดความยั่งยืนทางชีวภาพและระบบนิเวศในพื้นที่ อีกทั้งยังช่วยสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

โครงการที่มุ่งเน้นการปลูกพืชอาหารสำหรับชันโรงและการรักษาพื้นที่สีเขียวช่วยส่งเสริมการฟื้นฟูธรรมชาติ และกลายเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญในการสร้างความหลากหลายทางชีวภาพในชุมชน สิ่งเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อเชิงบวกขึ้นทอด้ถึงด้านเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากการรักษาสิ่งแวดล้อมคือพื้นฐานของการทำเกษตรกรรมที่ยั่งยืน

การศึกษาวิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพผู้เลี้ยงชันโรงบ้านทับมาได้ชี้ให้เห็นถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืนซึ่งเกิดจากความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีส่วนในการสนับสนุนกลุ่ม ที่ทำให้เกิดผลบวกในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม การพัฒนาจึงไม่เพียงแต่ตอบสนองต่อการเพิ่มรายได้ แต่ยังทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

จากทั้งหมดนี้การศึกษาแสดงให้เห็นว่า วิสาหกิจชุมชนมีการพึ่งพาตนเองและมีองค์ความรู้ ประกอบกับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนมีบทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน ไม่เพียงแต่จะสร้างผลกระทบต่อเชิงบวกในแต่ละด้าน แต่ยังช่วยให้กลุ่มพัฒนาศักยภาพได้อย่างยั่งยืนในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะต่อวิสาหกิจชุมชน ควรขยายความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ และเพิ่มการฝึกอบรมด้านการตลาดดิจิทัลและการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานสนับสนุน หน่วยงานภาครัฐควรจัดตั้งศูนย์สนับสนุนในระดับจังหวัด เพื่อเป็นศูนย์กลางในการให้คำปรึกษาและการอบรม สนับสนุนเงินทุนในรูปแบบกองทุนพัฒนา เพื่อให้วิสาหกิจสามารถขยายกิจการได้ในระยะยาว ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์จากชันโรง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ผลักดันนโยบายสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนในระดับประเทศ โดยให้ความสำคัญกับความยั่งยืนในทุกมิติ พัฒนากลยุทธ์ส่งเสริมการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน เพื่อสร้างความยั่งยืนในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา รอดแก้ว , ภูซงค์ เสนานุช และ รมรงค์ จันไต , (2563). “การศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. สำนักงานศูนย์วิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (น. 1)กรมพัฒนาชุมชน. (2545). คู่มือปฏิบัติงานวิสาหกิจชุมชน. กรุงเทพฯ : กรมการพัฒนาชุมชน.

กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2556). วิสาหกิจชุมชน หนทางพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

กรมส่งเสริมการเกษตร. (2557). คู่มือการประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. (2559). ผลการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2565-2566. สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2567

จาก <http://www.sceb.doad.go.th/regis.html>

จริภรณ์ มีศรี , เอกสารวิชาการ เรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มชาติ-วรรณ ชุมชนพัฒนา ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ.สำนักงานประมงจังหวัดฉะเชิงเทรา กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ชญาภัทร์ ก่ออารีโยและคณะ, (2559), เอกสารวิชาการรูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดภาคกลาง

ทักษญา ส่งาโยธิน, (2564)งานวิจัย เรื่อง การพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนกลุ่มจังหวัดภาคใต้ชายแดน เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขัน ,วิทยาลัยพาณิชยศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน , กรมส่งเสริมการเกษตร.วิสาหกิจชุมชนน่ารู้. สืบค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2567

จาก <http://www.sceb.doae.go.th/Ssceb2.htm#TOP>

ธีรนาฏ ศักดิ์ปรีชากุล ,บทความงานวิจัย เรื่อง ชันโรง “ซีตังนี่” แผลงจักรรายได้งาม, สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง.สืบค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2567

จาก <https://www.hrdi.or.th/articles/Detail/100>

นุชนาถ ทับครุฑ , ศุภพิชญ์ บุญแก้ว และอรอนงค์ อาภา, (2563) รายงานการวิจัย การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดตรังเพื่อเพิ่มโอกาสความสำเร็จ, วิทยาลัยการโรงแรมและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

วชิรา ไผ่เจริญมงคล และจิราพร เชียงชนะ, รายงานการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนดีเด่น ปี 2560 – 2562 , กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร

สุพาดา สิริกุดตา , (2566) งานวิจัยแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลไม้บ้านยาวิ จังหวัดเพชรบูรณ์ , มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

เสรี พงศ์พิศ และคณะ, (2544). วิสาหกิจชุมชน : แผนแม่บทแนวคิดแนวทาง ตัวอย่างร่างพระราชบัญญัติ. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร.(2548). พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548.กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

อัญชลี สวาสดิ์ธรรม.(2556).มหัศจรรย์ชันโรง (พิมพ์ครั้งที่ 1).ปทุมธานี:สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี